

УДК 332.142.2

І. П. Мойсєєнко,
д. е. н., професор кафедри фінансів та економічної безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
В. М. Корбяк,
студент магістратури спеціальності «Управління фінансово-економічною безпекою»
Львівського державного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЗМІН

В статті здійснено аналіз стану соціальної безпеки регіонів України. Визначено напрями реформування соціальної політики регіонів в контексті сталого соціально-економічного розвитку України та підвищення соціальних стандартів життя.

The analysis the state of social safety of Ukraine regions is carried out in the article. Certainly directions of reformation of social regions policy in the context of steady socio-economic development of Ukraine and increase of social lifes standards.

Ключові слова: соціальна безпека регіону, соціальна політика, соціальні стандарти, сталий розвиток, стратегія соціально-економічного розвитку.

Keywords: social safety of region, social policy, social standards, steady development, strategy of socio-economic development.

Дослідження соціальної безпеки регіону необхідне для пізнання особливостей соціально-економічного розвитку країни в період системної трансформації та розгортання у світі процесів глобалізації, в умовах послаблення позицій України в політичній, економічній і соціальній сферах, визначення напрямів вдосконалення регіональної політики.

Проблеми дослідження соціальної безпеки регіону визначаються наступними чинниками:

- організація соціальної системи регіону та її розвиток не підлягають чітко окресленим законам і закономірностям сталого розвитку території та соціальним стандартам;

- соціальна безпека регіону як складне соціальне явище вимагає комплексного наукового дослідження;

- змістовно-понятійне трактування соціальної безпеки регіону перебуває на стадії становлення.

Це свідчить, з одного боку, про важливість та складність проблеми, а з іншого – про незавершеність методичного опрацювання та необхідність подальших досліджень як у загальнотеоретичному, так і у теоретико-прикладному плані, спрямованих на вирішення проблем соціальної безпеки [1,2,3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних вчених, які розкрили та узагальнили окремі аспекти із даної проблематики варто ідентифікувати Є. Крихтіна, О. Новікову, В. Паламарчука, В. Гошовську, Л. Ільчука. Певні напрацювання щодо аналізу проблем соціальної безпеки мають В. Серебрянников, А. Хлоп'єв, П. Шевчук, О. Давидюк, С. Пирожков, Т. Русанова, О. Хомра. Проте, наукові праці згаданих нами вчених, торкаються переважно окремих аспектів і найчастіше мають загально описовий характер щодо визначення орієнтирів дослідження понятійно-категорійного апарату у сфері соціальної безпеки [4,5]. Системний підхід до визначення соціальної безпеки регіону представлений в роботі [1]

Виклики, які загрожують соціальній безпеці України визначаються процесами, що спостерігаються в глобальному світі (екзогенні загрози), та внутрішніми тенденціями (ендогенні загрози). До найбільш значних екзогенних загроз соціальної безпеки можна віднести:

- погіршення екологічної ситуації та зростання ймовірності природних і техногенних катастроф;
- посилення глобальної конкуренції за інтелектуальні ресурси;
- масові захворювання, епідемії, поширення міжнародної злочинності;
- зростання зовнішнього інформаційного впливу.

Ендогенні загрози обумовлені як специфікою прояву в Україні глобальних процесів, так і суто внутрішніми тенденціями, а саме:

– поглибленням прірви між метою і результатами державотворчих зусиль;
– моральним, культурним, інтелектуальним, управлінським зубожінням і деградацією правлячого і підприємницького класів, демонстративне, цинічне зневажання ними правових і моральних норм та вимог суспільства;

– деградацією системи державного управління через масштабну корупцію та некомпетентність, перетворення корупції на базовий соціальний механізм вирішення суспільних справ, виконання багатьма урядовцями політиками функцій агентів зовнішнього впливу, наслідком чого є масова недовіра до існуючих державних інститутів;

– тотальною кризою суспільної духовності і моралі;

– системною демографічною кризою, зокрема відставання України від провідних європейських країн за тривалістю життя населення на 13– 15 років, масштабна трудова еміграція з тенденціями переростання в стаціонарну;

– інфраструктурною та інституційною невідповідністю економіки вимогам часу [1,2,3,4,5].

До особливостей формування соціальної безпеки регіонів слід віднести внутрішні диспропорції розвитку регіонів та рівень тінізації зарплат. І одним із способів такої тінізації є формальне переведення працівників на неповну зайнятість. Тільки в грудні 2011 кількість працюючих в умовах неповної зайнятості збільшилася на 27,7%, до 0,829 млн. А частка працівників, які знаходяться в умовах вимушеної неповної зайнятості зростає з 5,8% до 7,5%. Така тенденція зборгованості по зарплаті та неповної зайнятості зберігалась протягом 2012 року [8]. Всі ці чинники визначають рівень соціальних стандартів життя та є основою соціальної безпеки регіону.

У науковій літературі звертається увага на те, що неефективність реалізації системи державних мінімальних соціальних стандартів є причиною таких явищ, як: 1) практично повна відсутність соціальної солідарності; 2) високий ступінь соціальної диференціації суспільства; 3) істотне змішання рольових і статусних позицій акторів соціальної взаємодії; 4) глокалізація й загострення зовнішніх проблем, що полягає в посиленні впливу світової господарської системи та призводить до дестабілізації національної економіки. Аналіз досліджень з питань соціальної безпеки дозволяє стверджувати, що теоретична і практична база розв'язання проблем соціальної безпеки не має належного розвитку. Це зумовлюється звуженістю понять і суті соціальної безпеки регіону, яка впродовж довгого часу обмежувалась вирішенням проблем зовнішніх загроз та пов'язаних з ними внутрішніх.

Мета та завдання даної статті полягає у тому, щоб:

- визначити особливості формування соціальної безпеки регіону на основі економічної безпеки регіону та сталого розвитку;
- запропонувати напрями змін рівня соціальної безпеки з використанням стратегії підвищення соціальних стандартів життя.

Виклад основного матеріалу. В даному дослідженні соціальну безпеку будемо розглядати як:

- стан соціальної стабільності та спроможності протистояти соціальним загрозам;
- правовий захист прав і свобод людини, життєво важливих соціальних інтересів особи від внутрішніх і зовнішніх загроз;
- належний рівень фінансового забезпечення офіційно встановлених соціальних стандартів та гарантій, що визначають якісний рівень життя людини[.

Формування соціальної безпеки регіону як складової економічної безпеки держави в умовах економічної нестабільності має ряд особливостей планування та організації:

- економічного забезпечення національних та територіальних (просторових) інтересів громадян, та не може розглядатись як локалізований сегмент проблеми захисту державних інтересів;
- подолання загроз суб'єктивно-функціонального порядку, які обумовлені прорахунками регулювання (помилки стратегії реформування, наявність масштабної корупції, криміналізації тощо);
- інтереси соціальної безпеки у сфері економіки мають відображатися при складанні прогнозів та програм економічного розвитку з врахування параметрів техноглобалізму;
- посилення загроз впливу інтеграційних та глобалізаційних процесів вимагає розробки відповідних заходів стабілізації на рівні регіональної політики.

При формуванні регіональної політики слід враховувати такі особливості формування соціальної безпеки регіону та стійкого розвитку: великий дисбаланс доходів громадян, виробництва й споживання товарів і послуг, що створює загрозу для економічного розвитку регіону (поляри прояви багатства й бідності підривають стабільність суспільства в цілому й, відповідно, стійкість усього навколишнього природного середовища); неефективне використання людського, культурно-історичного, природного потенціалу території (процеси економічного зростання заради добробуту і могутності багаті меншості ведуть до ризиків і дисбалансів, які однаковою мірою загрожують і багатим, і бідним); постійно прискорюються зміни, які відбуваються у світі, причому раціональне природокористування відстає від соціально-економічного поступу. Темпи зростання населення й економічного розвитку випереджають екологічні досягнення, які забезпечуються новими технологіями й політикою[6,7].

Реалізація соціальної безпеки регіонів України визначає необхідність формування нових раціональних стандартів життя, таку модель поведінки і добробуту, яка б давала можливості користуватися всіма благами цивілізації, бережливо ставитися до природи та її ресурсів, виховувати здорову, освічену і духовно багату людину.

Основною метою здійснюваних в Україні реформ є соціальна переорієнтація економічної політики. В стратегії економічного розвитку України до 2015р. визначено стратегічні пріоритети сталого розвитку країни. В економічній сфері: впровадження науково-технологічних інновацій та опанування інноваційного шляху поступу як головного фактора збалансованого економічного розвитку; активне здійснення аграрної політики; зміцнення економічних засад для глибокої перебудови соціальної сфери[9].

В соціальній сфері: підвищення інтелектуального потенціалу нації, всебічний розвиток освіти, особливо екологічної; зміни в соціальній сфері для запобігання зубожінню населення — реформування системи оплати праці, зменшення безробіття, вдосконалення механізмів надання державної соціальної допомоги, запровадження системи загальнообов'язкового державного соціального страхування; поліпшення становища дітей, молоді, жінок, сім'ї; здійснення скоординованих кроків, спрямованих на поліпшення охорони здоров'я населення, зниження смертності та збільшення тривалості життя; зміцнення позицій середнього класу[9].

Основні макропоказники, що визначають соціальну безпеку регіонів та їх аналіз і представлені в таблиці 1

Аналіз представлених даних соціальної безпеки регіонів визначає відповідні напрями змін соціальної політики. В узагальненому вигляді діяльність держави з задоволення соціальних потреб людей визначається як її соціальна політика. Соціальну політику можна визначити як діяльність держави й інших суспільних інститутів, спрямовану на прогресивний розвиток соціальної сфери, удосконалення умов, способу і якості життя людей, забезпечення певної частини їхніх життєвих потреб, надання громадянам необхідної соціальної підтримки, допомоги й захисту[10].

За даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі інтегральний показник соціальної безпеки у 2011р. становив 75,3%, що на 1,5в.п. менше ніж у 2010р., але на 3,2в.п. вище порівняно з кризовим періодом. Чинники негативного впливу на рівень соціальної безпеки описані в таблиці 2:

Таблиця 1. Показники соціальної безпеки

Показники	Значення показників та аналіз
Номінальні та реальні доходи населення	За II квартал 2012 р. порівняно з відповідним періодом 2011 р. номінальні доходи населення зросли на 15,2% і склали 345,5 млрд. грн. Номінальні наявні доходи, які можуть бути використані населенням на придбання товарів та послуг збільшилися на 14,5%, а реальні наявні доходи громадян, з урахуванням цінового фактора – на 15,0%. Наявний дохід у розрахунку на одну особу за II квартал 2012 р. становив 5749,1 грн., що на 14,8% більше ніж у відповідному періоді попереднього року.
Заробітна плата та соціальні виплати	Середня номінальна заробітна плата одного штатного працівника підприємств у жовтні 2012 р. зросла на 1,5% і становила 3110 грн. Відносно жовтня 2011р. розмір номінальної заробітної плати збільшився на 13,9%. За січень-жовтень 2012 р. середньомісячна заробітна плати штатного працівника склала 2988 грн. і зросла проти відповідного періоду попереднього року на 15,5%. Реальна заробітна плата у жовтні 2012р. порівняно з вереснем 2012р. збільшилась на 1,8%, а відносно жовтня 2011р. зросла на 14,1%. Реальна заробітна плата за січень-жовтень 2012 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року збільшилась на 14,8%. Загальна сума заборгованості з виплати заробітної плати упродовж жовтня 2012 р. скоротилась на 3,3% і склала на 1 листопада 2012 р. 896,9 млн. грн. З початку 2012 р. сума боргу зменшилась на 8,2%. Заборгованість із виплати заробітної плати працівникам економічно активних підприємств упродовж жовтня 2012 р. зменшилась на 1,8% і на 1 листопада 2012 р. склала 412,6 млн. грн. З початку 2012 р. сума боргу скоротилась на 5,4%. У структурі боргу економічно активних підприємств найбільшими залишаються частки, що припадають на промисловість (50,3%), операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям (18,2%), будівництво (10,3%), діяльність транспорту і зв'язку (8,8%), надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту (4,8%), сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги (2,2%), охорону здоров'я та надання соціальної допомоги (1,5%).
Ринок праці	Впродовж жовтня 2012 р. чисельність громадян, які мали статус безробітних, зменшилась на 3,9% і склала на 1 листопада 2012 р. 399,9 тис. осіб. З початку 2012 р. чисельність зареєстрованих безробітних зменшилась на 17,2%, та на 5,5% порівняно з 1 листопада 2011 р. Рівень зареєстрованого безробіття станом на 1 листопада 2012 р. становив 1,4% від кількості населення працездатного віку. Найвищий рівень безробіття зареєстровано у Житомирській (2,6%), Черкаській (2,4%), Рівненській (2,2%), Кіровоградській (2,2%) областях, а найнижчий – у містах Києві (0,5%), Севастополі (0,6%), Одеській області (0,8%).

За даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі

Таблиця 2. Чинники негативного впливу на рівень соціальної безпеки

Внутрішні загрози	Значення 2011р. (в%)	Порогове значення (в%)
зменшення обсягу витрат на освіту	7,6	не менше 8,6,
зменшення обсягу витрат на охорону здоров'я	3,6	4,3
частка витрат на харчування	54,7	не більше 50
відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму працездатних осіб, разів	2,6	не менше 3

За даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі

На всіх етапах як формування, так і реалізації соціальної політики особливе значення має також створення й удосконалення системи соціальних стандартів. Соціальні стандарти представляють соціальні й фінансові норми та нормативи, відповідно до яких можна визначити структуру й обсяг бюджетних витрат [3]. Ці стандарти повинні бути закладені в напрями змін регіональної політики, які передбачені Стратегією економічного розвитку держави[9] і відображені в таблицях 3,4.

Формування та використання ефективної системи державних мінімальних соціальних стандартів забезпечує умови динамічного розвитку суспільства, визначає позитивні зміни людського потенціалу населення[2,3,5].

Висновки. Прискорене виведення економіки на траєкторію стійкого зростання можливе через глибокі структурні зміни та поглиблення курсу ринкових реформ, активну й послідовну соціальну політику, яка гарантує соціальну безпеку регіонів.

Соціальні стандарти відбивають уявлення суспільства про рівень і якість життя, а сукупність цих уявлень, виражених у вигляді вимог суспільства, і визначає стандарт життя, або соціальний стандарт, який має регіональні особливості формування та використання.

Таблиця 3. Підвищення стандартів життя

Проблеми	Причини виникнення
1. Низька якість медичних послуг	Відсутність зв'язку між якістю медичних послуг й витратками на її фінансування, а також відсутність мотивації медичних кадрів до якісної праці; низький рівень профілактики й частки первинної медико-санітарної допомоги у структурі медичних послуг;
2. Нерівний доступ до послуг охорони здоров'я	Неефективне використання бюджетних коштів на охорону здоров'я; дублювання медичних послуг на різних рівнях надання медичної допомоги, відсутність механізму управління потоками пацієнтів на різних рівнях надання медичних послуг.

Таблиця 4. Стратегія підвищення якості медичних послуг

Напрями	Заходи
1. Підвищити якість медичних послуг	Перехід до закупівлі державою послуг у закладів охорони здоров'я на контрактній основі; покращення матеріально-технічного обладнання закладів охорони здоров'я; впровадження медичних стандартів (уніфікованих клінічних протоколів) надання медичної допомоги на засадах доказової медицини; розроблення системи індикаторів якості роботи медичних закладів, створення незалежних центрів оцінювання медичних послуг; створення економічної мотивації для покращення якості медичних послуг, зокрема шляхом зміни оплати праці працівників галузі охорони здоров'я за рахунок виділення двох складових: постійної (на основі єдиної тарифної сітки), змінної – залежно від обсягу і якості наданої медичної допомоги
2. Підвищити доступність медичних послуг	Чітке структурне розмежування первинного, вторинного й третинного рівнів медичної допомоги, зокрема створенням центрів первинної медико-санітарної допомоги, госпітальних округів, високоспеціалізованих центрів, університетських клінік та їх ресурсного забезпечення; розвиток інституту сімейного лікаря на основі зміцнення ролі первинної медичної допомоги; підтримка розвитку приватного сектору медичних послуг, забезпечення доступу до державного фінансування на конкурсній основі
3. Поліпшити ефективність державного фінансування	Скорочення чотирьохрівневої системи фінансування до двох, трьох рівнів на основі об'єднання фінансових ресурсів: для первинної медико-санітарної допомоги – на районному й міському рівнях, для вторинної й третинної – на обласному; формування національної системи єдиних економічно обґрунтованих тарифів на медичні послуги, виходячи з яких будуть фінансуватися медичні заклади, переходу від кошторисного фінансування до самостійного перерозподілу коштів; підвищення частки первинної медичної допомоги в загальному обсязі фінансування медичних послуг, стимулювання проведення профілактичних заходів.

Складено за даними [9]

В умовах децентралізації соціальної політики та значних міжрегіональних соціально-економічних диспропорцій знання просторових особливостей економічних та соціальних процесів, які в комплексі характеризують ступінь соціальної захищеності населення, є підставою для здійснення науково обґрунтованої регіональної політики на основі соціальних стандартів. Теоретичною основою для розробки та реалізації такої політики може стати система моніторингу за станом соціального середовища в регіоні на його відповідність вимогам соціальної безпеки, що визначає напрям подальших розвідок.

Література.

- Ляш О. І. Сутнісно-типологічні характеристики соціальної безпеки регіону http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ech/2010_9-10/8_Liash.pdf
- Гнибіденко, І.Ф. Соціальна безпека: теорія та українська практика / За ред. І.Ф. Гнибіденка, А.М. Колода, В.В. Рогового та ін. – К.: КНЕУ, 2006. – 292 с.
- Беляєв, О.О. Соціально-економічна безпека: навч. посіб. / О.О. Беляєв, Л.П. Бортнікова, В.І. Кириленко та ін. – К.: КНЕУ, 2010. – 316 с.
- Рясна Н. Основні показники соціальної складової економічної безпеки регіону. Режим доступу: <http://naub.ua.edu.ua/>
- Соціальна безпека: виклики, загрози, критерії Проблеми національної безпеки [електронний ресурс] / Хома О. У., Русанова Т. С. // Стратегічна панорама. – 2004. – № 1. Режим доступу: www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb1&issue.
- Методологічні засади формування політики сталого економічного зростання в регіоні: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.03 [Електронний ресурс] / Я. В. Хоменко; Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки України. – К., 2009.
- Програма переходу України до збалансованого розвитку [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.eco-live.com.ua/.../102-programa-perekhodu-ukraini-do-zbalansovanogo-rozvitku

8. Україна в цифрах у 2011 році. Статистичний збірник / За ред. О.Г. Осауленка // Державний комітет статистики України. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. – 559 с.

9. Стратегія національного розвитку України до 2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.uf.org.ua/news/550/>

10. Ярова Л.В. Нові тенденції соціальної політики у сучасному світі. Освіта регіону. Український науковий журнал. Електронний ресурс. Режим доступу:<http://www.social-science.com.ua>

Стаття надійшла до редакції 11.01.2013р.

ТОВ "ДКС Центр"